

O NAZIVIMA MOREPLOVAC,  
POMORAC, MORNAR, BRODAR, LAĐAR

Čitatelj M. P. iz Splita, između ostalog, pita u kakvu su značenjskom odnosu riječi *pomorac* i *moreplovac*. On kaže:

»Jesu li ovo riječi istog ili različita značenja? Ako znače različito, je li *pomorac* struka, a *moreplovac* životno djelovanje nezavisno o samoj struci? Po tome bi zapovjednik, mornar, radiotelegrafist na brodu, brodski strojar itd. bili pomorci, a Marko Polo, Magellan moreplovcii.«

Odmah možemo reći da je naš čitatelj u osnovi u pravu. Međutim, njegovo je pitanje i poticajno, navodi nas na to da razmotrimo semantičko polje osobe koja plovi morem ili joj je djelovanje na neki drugi način povezano s morem. Tako već i naš čitatelj u svojem dopisu spominje riječ *mornar* (koja za njeega nije ni u čemu problematična). Tim trima riječima možemo dodati još i riječ *brodar* i *lađar*.

Kao što je to uobičajeno, pogledat ćemo najprije što o navedenim riječima kažu naši rječnici. Na početku odmah jedna zanimljivost: veliki Akademijin Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika (odnosni svezak izašao je 1911. godine) nema natuknice *moreplovac*. Ipak, ima riječ *moreplovstvo*, s napomenom da je zabilježena samo u jednom djelu, i to srpskoga pisca M. Đ. Miličevića. Značenje joj se određuje vrlo široko, kao *plovljenje po moru*, a zatim se kaže: »Načinjeno prema rus. moreplavanje ili prema njem. Seefahrt.« Tomu bismo mogli dodati da nije možda ni najbolje načinjena — vezni je morf u tvorbi *o*, dakle s tvorbenog gledišta riječ bi morala glasniti *moroplovstvo* (*moroplovac*), osim ako zbog blagozvučja, tri *o* za redom, ne možemo od toga odstupiti. Naravno, sada se u postojeći lik više ne smije dirati. U Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika Matice srpske (dalje: RMS) daje se ovakvo tumačenje ri-

ječi *moreplovac*: »onaj koji plovi po dalekim morima i okeanima, pomorac«. Tu se, dakle, najprije ograničava plovidba morem na uže značenje. Onda se odmah značenje riječi *moreplovac* izjednačava sa značenjem riječi *pomorac*, i to je jedno od drugoga odvojeno zarezom, što bi značilo da su to ista značenja, a nisu (1. je: pomorac koji plovi po dalekim morima, 2. pomorac). Riječ *moreplovstvo* (ni *moreploviti*) u tom rječniku samo nema *dalek*, tumači se: »plovidba po morima i okeanima, pomorstvo« i tu je zarez na mjestu. U Pomorskoj enciklopediji nema te riječi.

Riječ *pomorac* bogato je potvrđena u AR, a dolazi od 17. stoljeća. Javlja se u dva značenja: 1) mornar, 2) onaj koji morem putuje. U drugom značenju, da napomenemo, uključen je i onaj koji putuje morem kao putnik. U RMS tumači se ovako: »onaj koji plovi morem; poznavalac mora; mornar«, dakle s tri različita, naravno bliska, značenja. Možda nije najsretnije urađeno kada je stavljena definicija »poznavalac mora«. Naime, znanstvenik koji se bavi proučavanjem mora obično nije pomorac, tj. pomorac jest poznavalac mora, ali svaki poznavalac mora nije pomorac. S druge strane značenje riječi mornar obuhvaćeno je značenjem riječi pomorac, a svaki pomorac nije mornar. Čini se da je značenje te riječi bolje određeno u Skokovu Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika, gdje se kaže da je to »čovjek koji živi od moreplovstva«.

Riječ *mornar* potvrđena je još ranije, i to od 16. stoljeća, nalazimo je u našem najstarijem rječniku Fausta Vrančića. U AR tumači se ovako: »*brodar na moru*. Iz tal. riječi istoga značenja *marinaro*«. U suvremenom RMS određuje se značenje te riječi na dva posve precizna, ograničena značenja, istina bez potvrde: a) član brodske posade u trgovačkoj mornarici, b) onaj koji služi u ratnoj mornarici«. Međutim

Skok kaže da je to naziv za »ljudе koji žive od mora«. U Pomorskoj enciklopediji kaže se da mornar »u najširem smislu riječi znači osobu, čija je profesija neko pomorsko zvanje. U nešto užem smislu ovaj pojam obuhvaća katkad osobe palubne službe nižih zvanja, počevši od vođe palube naniže«.

Za riječ *brodar* kaže se u AR da je potvrđena od »XV vijeka (kao ime mjesta, inače od XVI), i u svijem rječnicima osim Vukova: u Vrančićevu: portitor, nauta« itd. Značenje se definira ovako: »1. čovjek koji na brodu prevodi ili prevozi preko vode: a) koji je na brodu te prevodi ljude, u Srbiji (...), b) koji na brodu prevozi, portitor, usporedi skeledžija. 2. lađar, nauta (...).« U novijem Rječniku Matice hrvatske također su tri značenja: »a. onaj koji je zaposlen na brodu, u brodarstvu, lađar (...) b. onaj koji gradi brodove (...) c. onaj koji vrši prijevoz (skelom) na brodu (...).« Za ovu riječ možemo navesti obradu iz još jednog novijeg rječnika, naime Rečnika srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika Srpske akademije nauka i umjetnosti, gdje se navedena riječ tumači ovako: »1. onaj kome je zanimanje plovidba, prevoženje brodom; onaj koji brodi. 2. voj. zast. a) vojnik na ratnom brodu (...) b) krmanoš«.

U Pomorskoj enciklopediji navodi se: »Brodar ... osoba (fizička ili pravna), koja plovi po moru vlastitim ili tuđim brodom, u svoje ime i za svoj račun; osoba, koja posjeduje brod i njime upravlja. (...) U suvremenom iskorišćavanju brodova treba načelno razlikovati dva pojma: s jedne strane *brodovlasnika*, osobu, kojoj pripada pravo vlasništva na brod, a s druge strane broдача, osobu koja je nosilac broдарске дјелатности, т. ј. поморскога искиришћаванја брода. Broдар ima brod u posjedu i upravlja njime, on je organizator i poduzetnik plovidbe, pa je po tome i najvažnija osoba u pomorskom privređivanju«. Prema tome, *brodar* ne

mora značiti samo čovjeka već može i (broдарско) poduzeće, tj. pravnu osobu. Ovdje se može dodati da to nije vezano samo za pomorstvo već za plovidbu uopće (riječnu plovidbu).

Riječ *lađar* potvrđena je po AR od 18. st., a za značenje se kaže da je to »čovjek što upravlja lađom (vidi broдар, 2), ali može značiti svakog čovjeka što radi radi voženja lađe«. U RMS definira se kao »onaj koji radi na lađi i plovi njom, broдар, mornar«. Prema tomu, to bi bio i čovjek koji radi u broдарstvu, jer se to značenje navodi kod broдача, bio bi to i član posade i ratne mornarice jer se tako objašnjava riječ mornar. To je rječnik suvremenoga književnog jezika, međutim ne možemo se složiti da u suvremenom književnom jeziku riječ *lađar* ima sva ta značenja.

Pri svođenju zaključaka treba imati na umu, kao i uvijek kada je u pitanju semantika i leksik, da riječi s vremenom mogu mijenjati značenje. AR povijesni je rječnik i u njemu se to sve može odražavati. Isto tako može neka riječ u kojem narodnom govoru imati isto značenje koje je zabilježeno u nekom djelu u prošlosti, ali ne mora imati više to značenje u književnom jeziku, dalje, jezik teži tomu da se u neutralnom, neobilježenom značenju upotreb-ljava samo jedna riječ, naročito ako je u pitanju terminološka upotreba, kada se to i posebno, službeno normira. Sve navedene riječi blize su takvoj upotrebi, neke i jesu termini u pojedinim dje-latnostima. Mora se, međutim, primijeti-ti da ni najnoviji rječnici suvremenog književnog jezika u nas nisu uvijek do-voľjno pouzdani, odnosno precizni pri definiranju i određivanju značenja ne-ke riječi, što se dobro vidi na primjeru riječi *lađar*.

Pet riječi kojima se bavi ovaj članak čini s obzirom na značenje dvije skupi-ne. Prvu skupinu čine riječi koji ozna-čuju čovjeka kojega je дјелатност ve-zana za more (moreplovac, mornar, po-morac), a u drugu idu riječi koje znače

čovjeka kojega djelatnost ne mora, ali može, biti vezana za more, već za plovidbu i plovidbena sredstva uopće (brodar, lađar).

S obzirom na obilježnost značenja, tj. na odnos neutralno/obilježeno nisu sve riječi jednake — četiri su neobilježene, a peta, *lađar*, danas se sve manje upotrebljava, kao i riječ *lađa*, iako postoji razlika: *lađa* je na rijeci, a brod na moru. Općenito se nametnula riječ *brod* po načelu, koje je spomenuto naprijed, jedan pojam — jedna riječ. O tom odnosu sada ne možemo raspravljati. Međutim, uz pet naših riječi navodi se, i više od pet značenja, pojedine od njih imaju dva do tri značenja. Zbog toga nam je riječ *lađar* potrebna i u suvremenom književnom jeziku, ali bi joj trebalo dati »vlastito« značenje, tj. druge riječi upravo riječ *brodar* ne bi trebalo u neutralnom, neobilježenom tekstu upotrebljavati u istom značenju.

Pet razmatranih riječi trebalo bi u suvremenom književnom jeziku u neutralnom stilu upotrebljavati u ovim značenjima:

1. *Moreplovac* je čovjek kojemu je plovidba morem životno djelovanje (ka-

ko je to formulirao naš čitatelj) koji plovi po dalekim morima, posebno otokrivač, istraživač nepoznatih mora.

2. *Pomorac* je (svaki) onaj čovjek koji živi od plovidbe morem, kojemu je to zanimanje.

3. *Mornar* je 1) (u širem značenju) isto što pomorac, i 2) u užem značenju a) član brodske posade u mornarici (ne samo u trgovačkoj) i b) vojnik u ratnoj mornarici.

4. *Brodar* je 1) čovjek koji radi u brodarstvu, tj. u privrednoj grani koja obavlja prijevoz putnika i robe vodom, i to u pomorstvu i riječnom brodarstvu, a i ne mora ploviti ili raditi na brodu, 2) poduzeće koje se bavi brodarskom djelatnošću. (Čovjek i poduzeće koje je vlasnik broda bit će *brodovlasnik*, a onaj koji gradi brodove — *brodograditelj*.)

5. *Lađar* bi trebalo upotrebljavati za čovjeka koji prevozi lađom (brodom), koji živi i radi na lađi (brodu). U tom značenju ne bi trebalo upotrebljavati riječ *brodar*, koja inače dolazi u istom značenju. (Čovjek koji radi na skeli, prevozi skelom, naziva se *skelar*.)

Mijo Lončarić

## OSVRTI

### IGROKAZ OD SCHAUSPIEL?

Jedno od najzanimljivijih pitanja i najtežih problema znanosti o jeziku predstavlja istraživanje i određivanje prevedenica. U tom se području moraju uzeti u obzir sljedeći faktori: a) što točnije podudaranje u obliku riječi, b) značenje riječi, c) društvene mogućnosti preuzimanja stranog uzora. Nije lako uz sve to odrediti uzor, mora se računati i s različitim jezicima-posrednicima. Ako se, prema tome, oblik riječi (tzv. izvorne

riječi, uzora i njegove prevedenice) ne može objasniti na osnovi pretpostavljenog neposrednog uzora (dakle, oblik riječi ne odgovara uvjetu a), nameće se potreba da se istraživanje proširi i na druge moguće jezike-posrednike. To je baš slučaj i s riječju *igrokaz*.

Matthias Rammelmeyer u svojoj monografiji »Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen« (Njemačke prevedenice u srpskohrvatskom), Wiesbaden, 1975, spominje riječ *igrokaz* u poglavlju 2.2.4.3. »Lehnwortbildungstyp III: